V.O.B.o.W.

nr. 102
mei-juni-juli 2019

België-Belgique
P.B.
8800 Roeselare 1
BC 6675
P 409155

WEST-VLAAMSE ARCHEOKRANT

West-Vlaamse Archeokrant: Driemaandelijks tijdschrift, jaargang 27, afgiftekantoor Roeselare, Uitgever: V.O.B.o.W. vzw & WAR

Ondernemingsnummer: 414135857

Maatschappelijke zetel: Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare
Verantwoordelijke uitgever en verzending: Jozef Goderis
Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare (Rumbeke), 051/22.27.20

V.O.B.o.W.-leden en WAK abonnees, indien wij niet beschikken over jullie e-mailadres, dan mogen jullie ons dit steeds meedelen via leden@vobow.be.

Deze e-mailadressen zullen louter gebruikt worden om vlotter met jullie te kunnen communiceren (korte berichten, excursies, uitnodigingen, betalingen en dergelijke meer). Deze e-mailadressen zullen niet aan derden-organisaties doorgegeven worden en onder geen geding aangewend worden voor commerciële doeleinden. Indien u niet langer wenst in het e-mailbestand van de V.O.B.o.W. of WAK voor te komen, dan kan u ons dat eenvoudig verzoeken via leden@vobow.be.

voorpagina: Groepsfoto van deelnemers excursie naar Tongeren voor ingang van Tesum, 31 maart 2019, foto Jos Vanckere.

WEST-VLAAMSE ARCHEOKRANT

nr. 102
mei-juni-juli 2019

COLOFON

Redactie: Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw
Adres: Bergeikenstraat 48, 8800, Roeselare - Rumbeke, 051/22.27.20

Werkten mee aan dit nummer: Johan Buyse, Roland Frits Coghe, Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw, Willem Hantson, Jos Vanackere

Vormgeving: Hendrik Hameeuw, Jozef Goderis.
Foto's en illustraties: Jozef Goderis, Hendrik Hameeuw, Maria Pype, Gill Thomas, Jos Vanckere

V.O.B.o.W.-lidmaatschap 2019: wordt betaald op rekening BE 22 4669 1679 9147 (BIC KREDBEBB) van V.O.B.o.W.-vzw. Vaste leden betalen € 26. Gewone leden € 21. De vier Archeokranten per jaar zijn ook voor niet-leden beschikbaar voor €12. Zij verschijnen in februari, mei, augustus en november.

Inleveringsdatum bijdrage eerstvolgende nummer: vóór 15 augustus 2019.

Verzendingsdienst West-Vlaamse Archeokrant:
Jozef Goderis, Bergeikenstraat 48, 8800 Roeselare. 051/22.27.20 jozef.goderis@skynet.be

Copyright 2019, West-Vlaamse Archeokrant - Jozef Goderis en Jos Vanackere

Overname is toegelaten mits verwijzing naar onze uitgaven. Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn bijdrage. Voor gehele of gedeeltelijke overname is voorafgaande toestemming van de auteur vereist.

V.O.B.o.W. vzw is aangesloten bij Herita: krachtenbundeling Erfgoed Vlaanderen,
Het Forum voor Erfgoedverenigingen en Open Monumentendag Vlaanderen

www.vobow.be

INHOUD

Voorwoord 60

Archeologisch ensemble Waarmaarde-Collector in RAMS 61
H. Hameeuw

Gallo-Romeinse hark gevonden op Roeselare-Haven in WPIV 72
J. Goderis, T. Clerbaut, K. Deforce

Excursie, archeologie onder een basiliek en Stonehenge in Tongeren 77
H. Hameeuw

Evaluatie-verslag Erfgoeddag 2019 (28 april), V.O.B.o.W. te Roeselare 80

Evaluatie-verslag Erfgoeddag 2019 (28 april), V.O.B.o.W. te Avelgem 81

Archeo in de Pers 83

Archeo te Kijk 94

Tijdschriften 99

Wie gaat mee naar Troyes op 14 & 15 september 2019? 104

Activiteitenkalender V.O.B.o.W. 2019 105

ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE WAARMAARDE-COLLECTOR IN RAMS

Hendrik Hameeuw

Eind oktober 2018 schonk de Gemeente Avelgem het volledige ensemble archeologisch materiaal aangetroffen en verkregen uit het (voor-)onderzoek voor de aanleg van de Aquafincollector te Waarmaarde[1] aan het Regionaal Archeologisch Museum a/d Schelde (RAMS). Deze archeologische opgraving werd uitgevoerd door nv Monument Vandekerckhove: Afdeling Archeologie. Op 3 december 2018 werd de fysieke overdracht volbracht; in het voorjaar van 2019 werd dit ensemble verwerkt in het beheersmanagementsysteem van het RAMS.

1. Site Waarmaarde Aquafintracé (WMCA11)

Op de achterflap van het basisrapport[2] over deze opgraving staat de site als volgt beschreven: "In het kader van de geplande collectorwerken in Waarmaarde en Kerkhove (deelgemeenten van Avelgem, provincie West-Vlaanderen) voerde een archeologisch team van Monument Vandekerckhove nv van 2 mei tot 23 juni 2011 een archeologische opgraving uit in een sleuventracé van 2m breed langsheen de Rijtgracht. Daarnaast werden een aantal bodemingrepen voor de aanleg van de afvalwatercollector archeologisch begeleid in de periode tussen 16 en 18 april 2012. Het onderzoek gebeurde in opdracht van en werd gefinancierd door de bouwheer, Aquafin nv, en volgens de bijzondere voorwaarden opgesteld door Onroerend Erfgoed. Suzanne De Cock stond in voor de wetenschappelijke begeleiding van het project. Waarmaarde en Kerkhove behoren tot de Vlaamse zandleemstreek en bevinden zich aan de rand van de alluviale vlakte van de Schelde. De onderzoekszone bevond zich vlakbij de belangrijke archeologische site van Kerkhove, die de voorbije decennia uitvoerig is onderzocht. Tijdens de aanleg van het sleuventracé van ongeveer achthonderd meter langs de koutersite tussen de dorpskernen van beide deelgemeenten werden tot op een diepte van ongeveer twee meter voornamelijk colluviale en alluviale pakketten vastgesteld. Slechts op één plek kon een relevant archeologisch spoor worden geregistreerd, een constructie opgebouwd uit een basis in Doornikse kalksteen, daterend uit de Romeinse periode."

Onmiddellijk ten zuiden van deze locatie, tussen de Rijtgracht en de Schelde, vond vanaf januari 2015 een nog veel uitgebreidere archeologische en paleolandschappelijke ontsluiting van het gebied plaats. Dit onderzoek werd uiteindelijk uitgevoerd door het partnerschap Ghent Archaeological Team (GATE) en UGent: project Kerkhove - Stuw (2015-185).[3] Dit giga-project concentreerde zich voornamelijk op de daar gelegen oever-

[1] Archeologische opgraving Waarmaarde Aquafintracé, Naam opgraving: Avelgem, Kapellestraat, Vergunningsnummers: 2011/149 en 2012/098.
[2] Mestdagh & Glabeke 2013; dit rapport en het volledige archeologische dossier samengesteld door Monument-Vandekerckhove werd voor een belangrijk deel als leidraad gebruikt doorheen deze bijdrage. Zoals steeds vermeld, komen de illustraties ook vaak uit dit rapport en/of dossier.
[3] Sergant e.a. 2018.

wal van de Schelde. Dit onderzoek gaf een compleet vernieuwd inzicht in de landschappelijke evolutie van dit deel van de Scheldevallei in relatie tot mens, dier en vegetatie en dat voor de laatste 15.000 jaar.[4]

Niettegenstaande het tracé langsheen de volledige lengte van de kouter loopt (Fig. 1), werd geen sectie gevonden van de Romeinse weg die vermoedelijk ergens al dan niet dwars, ter hoogte van, sleuven 9-12 potentieel te verwachten was. Zowel ten noordoosten nabij de Romeinse baanpost als ten zuidwesten in het toenmalige veen werden namelijk onmiskenbare sporen van een dergelijke weg aangetroffen.[5] Waarvoor wel gedeeltelijk bevestiging gevonden werd, in de benedenzone aan de rand van de site Kerkhove-Kouter, betreft de complexe verbinding tussen de de daar aangetroffen 'havenkom' (sleuf KER82/47bis),[6] de Rijtgracht (of oudere beddingen ervan) en fluviatiele geulen die ermee de verbinding legden. In de WMCA sleuven (Fig. 2) die het dichtst bij deze zone 'havenkom' aansluiten (Fig. 6) werden pakketten gedefinieerd die mogelijk effectief aantonen dat een dergelijke verbinding aanwezig was.[7]

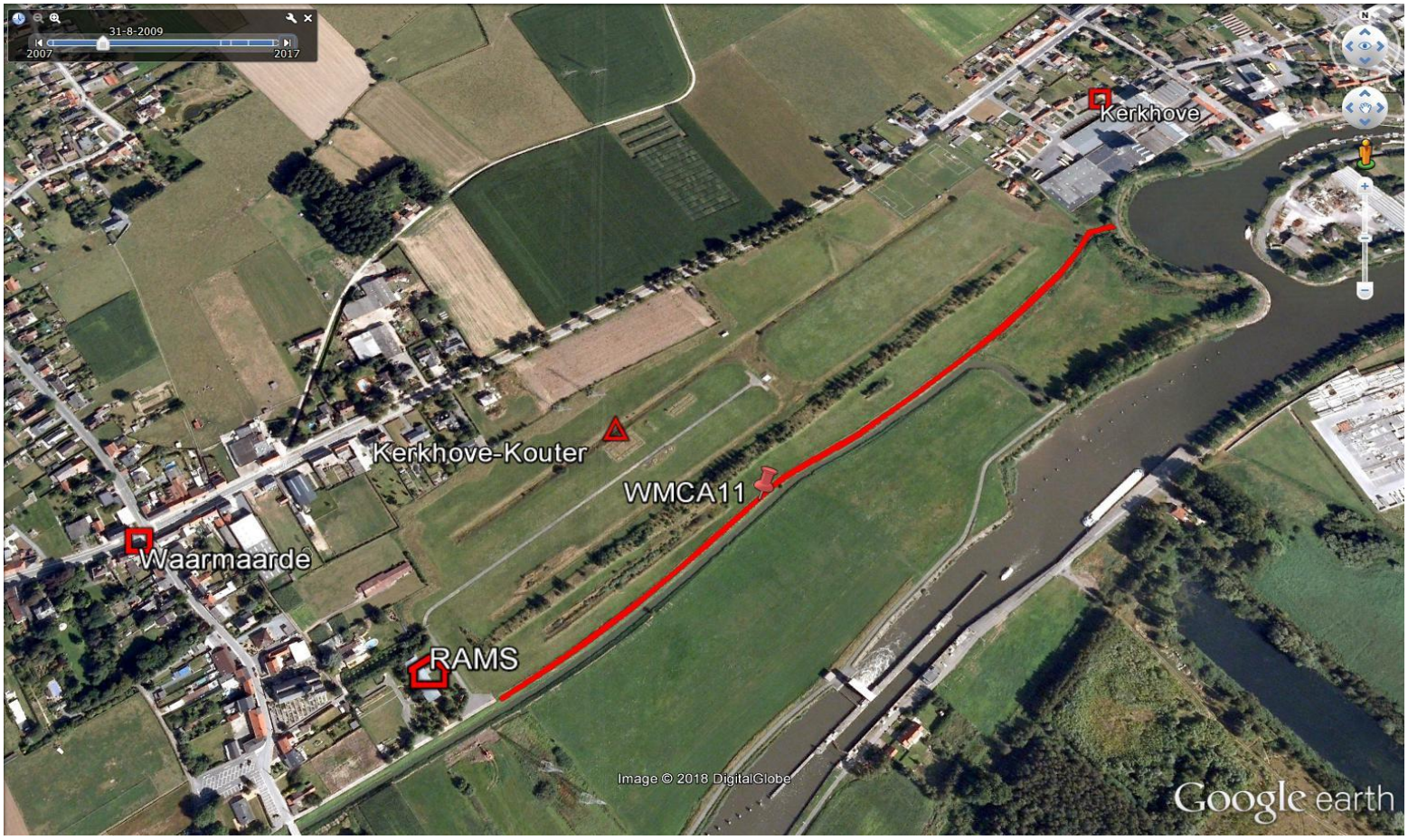

Figuur 1: Situatie voor aanvang van WMCA11-opgravingen (overzicht: V.O.B.O.W. op Google Earth detail, situatie 2009)

[4] Crombé & Herremans 2017.
[5] Sergant e.a. 2018, 394-423.
[6] De Cock e.a. 1996.
[7] Mestdagh & Glabeke 2013, 59-60.

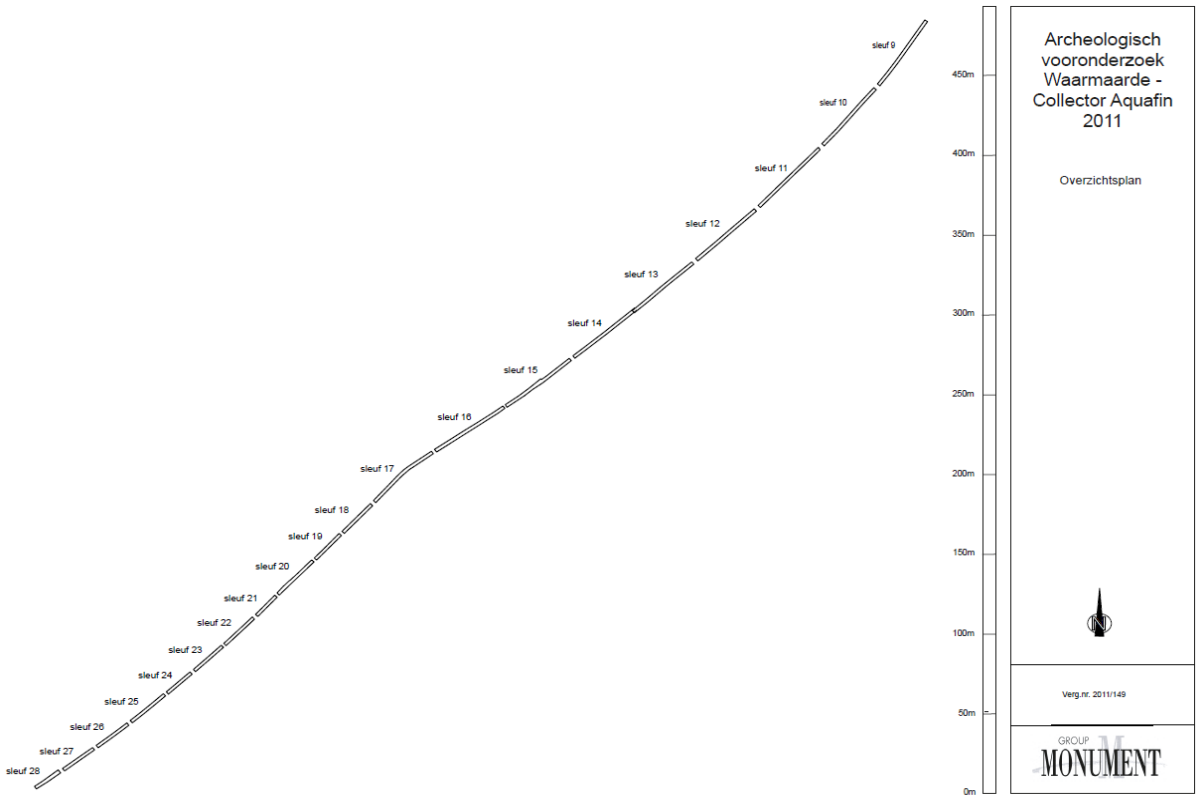

Figuur 2: Nummering van sleuven lang het WMCA11-tracé (plan: Monument-Vandekerckhove)

Figuur 3: Zicht op sleuven van WMCA11 richting zuidwesten (foto: WMCA11-SL15-002, Monument-Vandekerckhove)

2. Archeologisch sporen

Over een afstand van ongeveer 800m werden binnen het WMCA project langs de Rijtgracht, onderaan de kouter, langs de Rijtgracht, 20 sleuven getrokken (9 t.e.m. 28; telkens ca. 1,8m breed, Fig 1-2). De profielen schetsen een inzichtelijk beeld van het landschappelijke verloop, doch, de verwijderde aarde en gedefinieerde lagen (tot op ca. -2m) bestaan er vooral uit relatief recente afzettingen die zich bovenop maar uitzonderlijk aangesneden archeologische resten bevonden. In deze jonge afzettingen werd archeologisch materiaal uit verschillende periodes aangetroffen. Daar de diepte van de sleuven beperkt werd tot 2m, zetten de archeologen ook nog een elftal aanvullende boringen uit, in maar één ervan werd de zogenaamde 'moederbodem' bereikt.

Figuur 4: Zicht op sleuven van WMCA11 richting noordoosten (foto WMCA11-overzicht 004, Monument-Vandekerckhove)

Op onderste grondvlakken - en gedeeltelijk in de profielen - van de sleuven werden enkele geïsoleerde sporen blootgelegd. Een eerste betreft een **puinrijke laag** die zich over verschillende sleuven manifesteerde; deze bevatte grote aantallen Romeins bouwmateriaal (o.a. fragmenten van tegulae) en Doornikse kalksteen (Fig. 5). Ze zijn zonder twijfel afkomstig van de Romeinse baanpost, hogerop de kouter. Het aantreffen van dit bouwpuin ligt ook in de lijn van de archeologische observaties gemaakt in sleuven gegraven in 1982 net ten noordwesten van de hier bestudeerde proefsleuven 18 tot 21.[8]

3. Romeinse constructie met Doornikse kalksteen, spoor 5

Enkel in sleuf 16 van het uitgegraven tracé werd een structuur aangetroffen (Fig. 6). Een onbekend deel bleef echter verborgen in het noordwestelijk profiel, dus maar een gedeelte werd opgegraven; 50cm stak uit, lengte was 1,72m (Fig. 7-9). Boven op een zorgvuldig en egaal opgebouwde sokkel uit grote brokken Doornikse kalksteen stond een structuur van goed gefabriceerde rechtopstaande mortelplaten (1,5 à 2cm dik). De binnenkant bestond uit humeus, vrij zandig sediment, en lager een eerder organische vulling; geen artefacten. Boven de fundering van Doornikse kalksteen lag een mortellaag (5 tot 10 cm dik). Ook aan de bovenkant van de structuur was 'afgedekt' met plakken mortel. Rond de structuur, met een kleine onderbreking tussenin, lag nog een 'krans' grote stenen, eveneens Doornikse kalksteen. Tussen enkele van deze stenen werd een Romeinse munt aangetroffen, een as (zie hieronder 4.3), waardoor de structuur mogelijk niet jonger dan begin 2de eeuw kan zijn. Een waarschijnlijke hypothese ter identificering van deze structuur is een

[8] De Cock e.a. 1996, 58-60.

visbassin. Gezien de ligging, in de buurt van geulen en de 'havenkom' aan de onderkant van de kouter waarop de Romeinse baanpost lag; kan dit alvast een plausibele interpretatie zijn, die meteen een zicht werpt op de lokale Gallo-Romeinse artisanale activiteiten. In relatie tot de bekende bouwfases van de site Kerkhove-Kouter kan het in relatie staan tot de daar gedefinieerde tweede bouwfase.[9]

Figuur 5: Sleuf 20 met zicht op puinlaag noordwest-profiel (foto: WMCA11 - SL20 - 8-0m 006, Monument-Vandekerckhove)

[9] Mestdagh & Glabeke 2013, 65, 91.

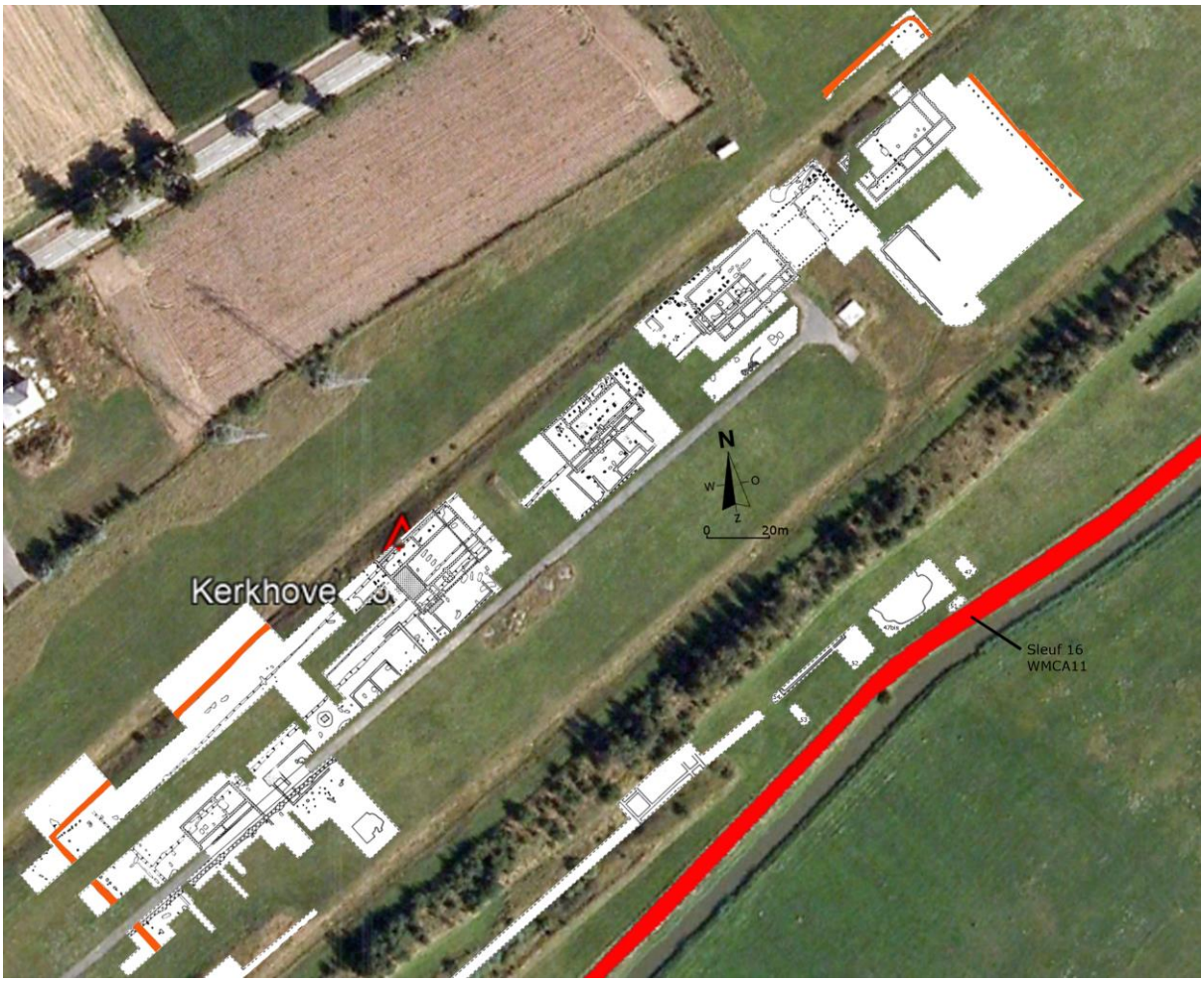

Figuur 6: Simulatie van opgravingsplan Romeinse resten Kerkhove-Kouter in combinatie met WMCA11 tracé, nabijheid van sleuf 51 van KER82 en Sleuf 16 van WMCA11 (plan: V.O.B.O.W. op Google Earth detail)

Figuur 7: Sleuf 16 met zicht vanuit het oosten op noordwest-profiel met installatie: Spoor 5 (foto: WMCA11 - SL16 - S5 075, Monument-Vandekerckhove)

Figuur 8: Sleuf 16 met zicht vanuit het westen op noordwest-profiel, coupe van de mortelplaten met inhoud van spoor 5 (foto: WMCA11 - SL16 - S5 107, Monument-Vandekerckhove)

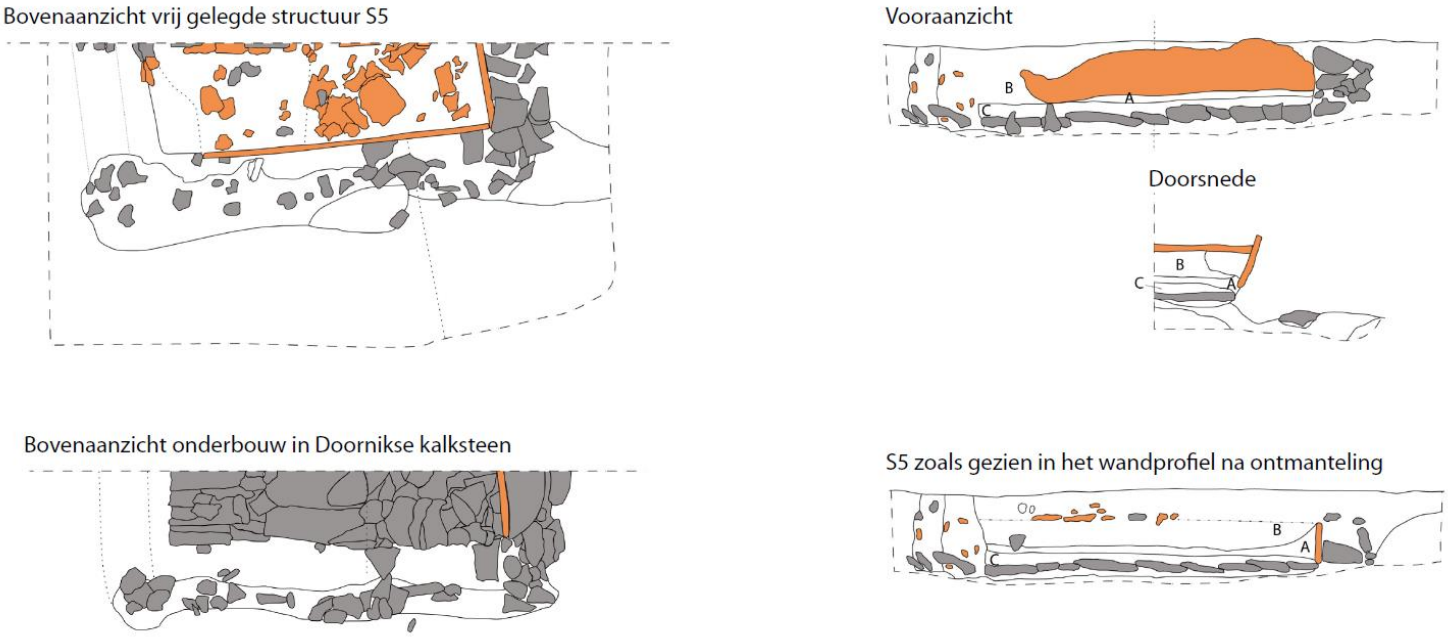

Figuur 9: Extract uit ‘Gedigitaliseerde veldtekeningen van spoor S5 (proefsleuf 16)’ door Monument-Vandekerckhove

4. Voornaamste archeologische objecten

Het mag bij een sleuf-opgraving langs een vooraf vastgelegd tracé waarbij ook de maximale graafdiepte vastligt en waarbij het reeds vooraf bekend was dat de bovenste volumes recent aangebrachte en/of afgezette pakketten waren, niet verbazen dat er geen weelde aan archeologische objecten gevonden werden. Desalniettemin, gaf de beperkte inkijk op de rand van de Kerkhove kouter enkele bijzondere stukken in archeologische context vrij.

Naast verwachte resten van Romeins aardewerk en bouwelementen is zeer waarschijnlijk de belangrijkste vondst een op het eerste zicht vrij vormloze wandscherf. Bij inspectie, zelf gedeeltelijk microscopisch, kon vastgesteld worden[10] dat de pasta van de scherf verschraald werd met fragmenten van schelp en visskelet (Fig. 10). Dit is enkel bekend voor de neolithische periode en kan gelinkt worden aan de vroegste introductie en gebruik van aardewerk in onze contreien. Veel vindplaatsen van dergelijk materiaal zijn er dan ook niet bekend; ook hier gaat het maar over één geïsoleerde scherf.

Tijdens enkele diepere sondages (kuilen) tijdens de opgravingscampagnes van de site Kerkhove-Kouter werd een redelijk overzichtelijk ensemble van lithisch materiaal aangetroffen. Deze stenen werktuigen en afslagen werden gedateerd in het Mesolithicum en Neolithicum (ca. -9200/-2000); ook daar werden fragmenten van vroeg-Neolithisch aardewerk aangetroffen.[11] Verder, bij de opgravingen van het hier besproken Aquafintracé kunnen daarbij nog redelijk wat extra gelijkaardige lithische vondsten naast gelegd worden (Fig. 11-13). Voor een kleine selectie hieruit, zie de tekeningen en foto's hieronder. Deze vondsten, zoals de opstellers van het basisrapport het zeer duidelijk stellen, onderstrepen: "professor dr. Philippe Crombé (kan) worden bijgetreden in zijn hypothese dat zich op de kouter mogelijk een Michelsbergsite situeerde."

4.1 Neolithische scherf

Figuur 10: WMCA11/23 (RAMS00802), sleuf 20, foto's: RAMS.

[10] Mestdagh en Glabeke 2013: 7.1.2.

[11] Crombé 1988.

4.2 Lithisch materiaal

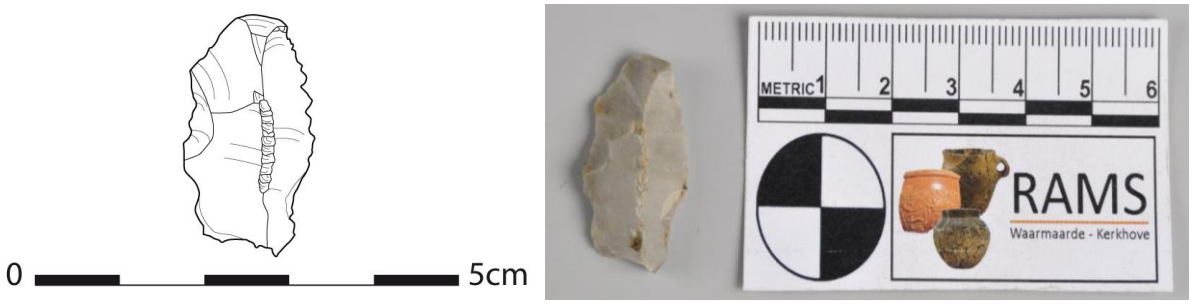

Figuur 11: Getande microkling, mesolithicum/neolithicum (-9200/-2000), WMCA11/187 (RAMS00907), sleuf 12, tekening: Monument - Vandekerckhove, foto: RAMS.

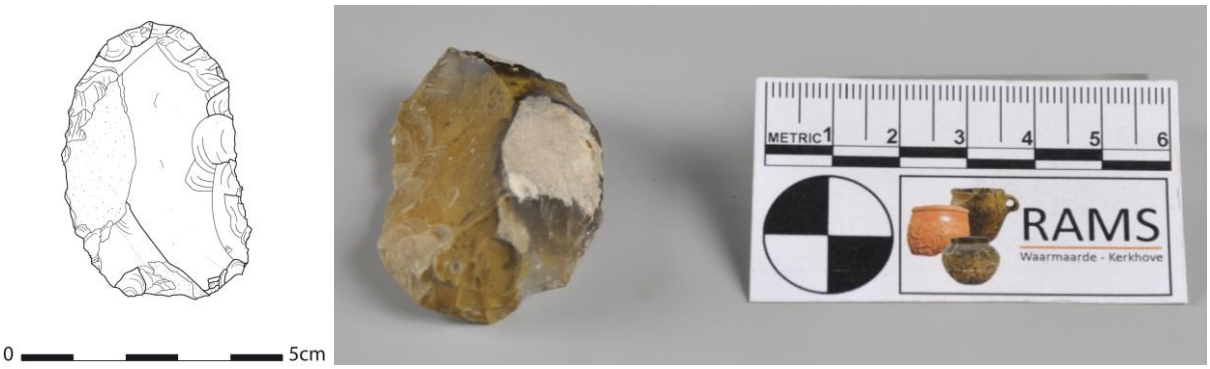

Figuur 12: Afslag of U-vormige schrabber, neolithicum (-5400/-2000), WMCA11/182 (RAMS00912), sleuf 25, tekening: Monument - Vandekerckhove, foto: RAMS.

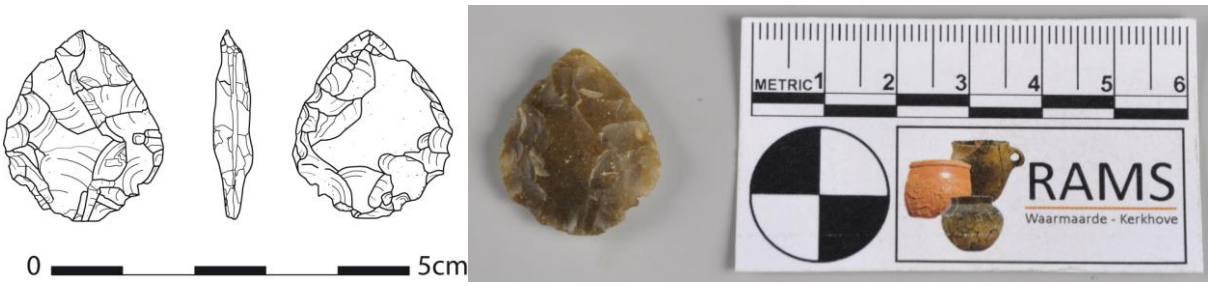

Figuur 13: Bladvormige pijlpunt, midden neolithicum - Michelsberg (-4300/-3700), WMCA11/168 (RAMS00930), sleuf 15, tekening: Monument - Vandekerckhove, foto: RAMS.

Figuur 14: Romeinse koperen munt, zogenaamde as, WMCA11/50 (RAMS00947), sleuf 16 in verband met spoor 5 aangetroffen, foto's: RAMS.

4.3 Romeinse munt

De Romeinse koperen munt (as), naar het blijkt aangetroffen in context met de structuur van Spoor 5 (zie hierboven), kan zeer waarschijnlijk gedateerd worden onder keizer Domitianus (81 tot 96 na Chr.); op de kopzijde zijn de contouren van een gelauwerd rank hoofd kijkend naar rechts te zien en erboven valt nog een deel van het vermoedelijk oorspronkelijke opschrift te lezen: "... VESP F DOMIT(IAN) …";[12] op de keerzijde staat vermoedelijk (sterk verweerd) de godin Minerva naar rechts gedraaid met een schild in de linkerhand, in het veld vallen nog net S (links) en C (rechts) te onderscheiden.[13] Het is bekend dat dit type as munten, in dit geval uitgegeven tijdens het bewind van keizer Domitianus, doorheen de eerste helft van de 2de eeuw uit roulatie raakten. Indien de identificatie als as dus klopt, dan behoort deze munt in elk geval tot de het eerste deel van de Romeinse aanwezigheid in het Scheldegebied.

4.4 Middeleeuwse - Nieuwe Tijd: riemtong

Naast de vele andere metalen objecten, veelal uit modernere tijden en in een zeer problematische staat,[14] wordt hier uiteindelijk nog een vermoedelijk laat-middeleeuwse of eerste deel Nieuwe Tijd metalen (visueel in te schatten als koper) onderdeel van een riem aangebracht (zie hieronder). Het betreft een riemtong, de vorm werd over een periode van enkele eeuwen gebruikt. Na een grondige restauratie / reiniging is het potentieel mogelijk er alsnog een meer accurate datum op te plakken. Nu werd het stuk enkel grondig, maar voorzichtig met een borstel van alle aarde ontdaan. Binnenin is het stuk voor een deel hol, rondom rond is het gedecoreerd met sierlijke reliëf motieven.

5. Verwerking in het beheersmanagementsysteem van RAMS

De archeologische resten werden aan het RAMS overgemaakt in drie standaard kartonnen dozen waarbij de objecten conform de regels verpakt en gelabeld waren. In April 2019[15] werden ze herverpakt volgens de standaardprocedure die in het RAMS gehanteerd wordt. Deze oefening ging gepaard met het invoeren van alle resten uit deze collectie in het beheersmanagmentsysteem Adlib, gekoppeld aan www.erfgoedinzicht.be, waarbij alles een nieuw museum/collectienummer kreeg.[16] In de digitale catalogus van het RAMS bestrijken de opgravingsvondsten van het Waarmaarde: Aquafintracé nu de nummers: RAMS00675-RAMS00947. Een kleine selectie hieruit wordt ook via het online open access portaal erfgoedinzicht.be ontsloten.

---

[12] Het volledige opschrift was mogelijk "IMP CAES DIVI VESP F DOMITIAN AVG": Domitianus Augustus zoon van Vespasianus, de goddelijke Imperator Caesar.

[13] SC: Senatus Consultus, komt veelal voor op de keerzijde van bronzen munten daterend uit de eerste fase van het Romeinse Keizerrijk. Deze bronzen muntstukken werden uitgegeven door de senaat; de gouden en zilveren exemplaren uit die tijd kwamen voort uit de keizerlijke administratie.

[14] Ze werden allen volgens de voorgeschreven richtlijnen verpakt, zo droog mogelijk, om actieve corrosie te vermijden, in luchtdichte, van vocht afgesloten dozen en met de juiste volumes silicagel mix, zie Cools 2009. Op deze manier wordt hun toestand zo goed mogelijk gestabiliseerd.

[15] Deze verwerking, herverpakking en digitale inventarisatie in het beheersmanagement-systeem van het RAMS, werd gekaderd in een depotstage uitgevoerd door UGent archeologie student Gill Thomas.

[16] Voor meer achtergrond zie onder andere Hameeuw 2015.

Figuur 15: Metalen (koper?) riemtong, vermoedelijk 15de-17de eeuw, WMCA11/114 (RAMS00946), sleuf 14, foto: RAMS.

Referenties

Cools A. 2009, *Inpakken, een kunst. Het verpakken van archeologische vondsten* (VIOE-Handleidingen 01), Brussel.

Crombé Ph. 1988: Een prehistorisch site te Kerkhove (Mesolithicum-Neolithicum), in West-Vlaamse Archaeologica 2/1, 3-39.

Crombé Ph., Herremans D. 2017: *De Schelde: Stroom in verandering, mens, landschap en klimaat van prehistorie tot nu*, Gent.

De Cock S., Heim J., Huysmans L., Van Maercke-Gottigny M. C., Rogge M., Vynckier J. 1996: Multidisciplinaire onderzoeksresultaten van de Gallo-Romeinse baanpost te Kerkhove (Gem. Avelgem), in: *Westvlaamse Archaeologica* 12, 33-73.

Hameeuw H. 2015: Registratie 2-daagse in het Regionaal Archeologisch Museum van de Scheldevallei (RAMS), in: *West-Vlaamse Archeokrant* 88, 177-181.

Mestdagh B., Glabeke E. 2013: *Archeologische opgraving WAARMAARDE AQUAFINTRACÉ (prov. West-Vlaanderen): Basisrapport*, 2013/14.

Sergant J., Cruz F., Storme A., Allemeersch L., Aluwe K., Jacops J., Vandendriessche H., Noens G., Mikkelsen J., Rozek J., Laloo P., Crombé Ph. 2018: *Kerkhove 'Stuw': Verslag van de opgraving en analyses van werkput 1 en 2 (2015-185), Deel 1 & Deel 2*, Bredene - Gent.